

רבי אליהו יוסף ריבלין

לכתוב על הריבלינים צריך ספר שלם ויהיה זה ספר גדול שהרי אין כמשפחת ריבלין שהעמידה עשרות אם לא מאות אישים בתולדות ישראל, לכל גווניו וצבעיו (עם ישראל – אמר משה שרת – מורכב מכהנים, לוויים ו...ריבלינים). משפחה ענפה זו גאה בעיקר על ראש המשפחה, רבי הלל ריבלין, שהיה מתלמידיו הקרובים של הגאון מוילנא ושאר בשרו, גדול בתורה וגביר אדיר, שעמד בראש השו"ת הראשונה של העולים לארץ מתלמידי הגאון מוילנא. הוא ואביו, רבי בנימין, הקימו את אגודת "חזון ציון" שקראה לעליה לארץ ישראל. מעליה זו, כידוע, יתד ופינה להתחדשות הישוב האשכנזי בירושלים. מסתבר ש"קללתו" של רבי שניאור זלמן מלאדי שצאצאי הגאון מוילנא יהיו חסידים "פגעה" לא רק בצאצאי הגאון מוילנא, כמו "רבי אליהו צבי (נשא את שם הגאון!) מבאריסאוו, היה נין ונכד להגר"א זצ"ל"ה והיה מחסידי רבינו רבי מנחם מנדל מליובאוויטש בעל "צמח צדק" המפורסמים והיה קשור לרבינו בעבותות האהבה ורבינו היה מחבבו מאוד" (יש מייחסים את ה"קללה" לרבי שלמה מקרלין) וכמו משפחת סירקיס שהיתה דבוקה בכל לבה ונפשה באדמו"רי בית גור, אלא "פגעה" גם במשפחות המקורבים ביותר לגר"א כמו "הרה"ח ר"ז מדיסנא שהיה גם כן ממשפחתו של הגר"א ואח"כ היה מחסידי רבינו ה"צמח צדק" ואח"כ היה מקושר לבנו רבי חיים שניאור זלמן מלאדי והיה משולחו" וכמו כמה ממשפחות ה... ריבלינים.

רבי זלמן ריבלין משקלוב ואחיו רבי ליב ריבלין מאולע היו חסידיו של רבי שניאור זלמן מלאדי בעל ה"תניא" ושל רבי דובער – "האדמו"ר האמצעי" – וכשנפטר רבי דובער "לא התקשרו לאדמו"ר בעל "צמח צדק" שנים הרבה עד שפעם אחת נודמן להיות בליובאוויטש על היריד (כי הם היו אנשים סוחרים) ושמעו אז מאדמו"ר דרוש "עד שהמלך במסבו" ונתפעלו מאוד מדרוש זה ואמרו עתה יש לנו רב ומאז התקשרו לו בכל עוז כמו לרבותינו הקודמים לו".

רבי זלמן גם השתדך בבית חב"ד כי רבי מנחם נחום בנו של רבי דוב בער היה חתנו. גם רבי אהרן בן רבי אברהם שיינעס שהיה חתנו של רבי שניאור זלמן מלאדי היה חתנו. (כנראה בנו מזווג שני – לא בת בעל ה"תניא").

אנו נעסוק ברבי אליהו יוסף ריבלין, בנו של רבי ליב מאולע. גם רבי ליב היה מקושר בבית חב"ד בקשרי שידוכים, כי רבי ליב היה חתנו של אחיו "הרב החסיד המפורסם רבי צבי הירש מאולע, שהיה חותנו של רבי משה בן רבי שניאור זלמן מלאדי. אגב, הרבה דברים נאמרו על רבי משה ואולם כ"ק האדמו"ר רבי מנחם מנדל מליובאוויטש ניו-יורק כתב לי עליו: "הצטיין בעניני דוגמאות ומשלים ובפרט בעניני השכלה (חבד"ית כמוכן), כי מוחו היה חריף ביותר והיה מופלא בכל מקצועות ההשכלה, חריף, מתון ותפסן ופה מפיק

מרגליות ומהיר לכתוב על ענין וענין בסידור נאה ובהיגיון מופלא" (ראה גם בעמ' 265).

אגלה סוד. בערכו של רבי משה ב"ספר החסידות" שלי הובאו הדברים במרכאות כציטוט, שכן לא דברי שלי הם. ברם, המגיה וה"מתקן" את ספרי "החסידות מדור לדור" שהוסיף וחיסר בו כרצונו החליט להשמיט את הערך של רבי משה. שארי ליה מאריה. צר לי שלא הבחנתי בכך אלא עתה בשולי הדברים על רבי אליהו יוסף שלא הושמט. נתקן אי"ה בח"ב של "החסידות מדור לדור".

נביא תחילה את דבריו של חיים מאיר היילמן בספרו החשוב "בית רבי" (גם הציטוטים האחרים הם מספר זה): "תחילה היה מסתופף בצל קדושת הרב הקדוש משטראשיעליע – רבי אהרן הלוי בעל "עבודת הלוי" שהיה תלמידו הגדול והחביב של רבי שניאור זלמן מלאדי ולאחר פטירת רבו הנהיג עדה גדולה – אך אח"כ מה' הי' נסבה שהתקשר לרבינו. והרה"ק משטראשיעליע כשמעו זאת אמר שהוא מוחל לו כי הוא יודע בו שכל מעשיו לשם שמים. אחר פטירת רבינו הי' איזה שנים שלא התקשר לאדמו"ר בעל צ"צ נ"ע. אך אח"כ התקשר אליו בכל עוז ותעצומות, והי' שותה בצמא דברי קדשו. הי' גאון בנגלה ובחסידות ואין גומרים עליו את ההלל וכל אנ"ש עונים אחריו מקודש מקודש ויספרו ממנו גדולות גם בענינים רוחני' כו'. רבותינו הק' היו מחבבים אותו מאוד. והיו שולחים אליו בחורים לישב אצלו ללמוד ד"ח כו'. מתחלה הי' בעיר דריבין ואח"כ נעשה לרב בעיר פאלאצק. אך לא הי' שם כ"א זמן קצר. כי פתאום נתעורר בו רצון והסכם חזק לעזוב את הרבנות ולאור באור ארץ החיים אה"ק תובב"א וכן עשה שנסע לאה"ק בהסכם אדמו"ר בעל צ"צ נ"ע וקבע דירתו בעה"ק ירושלים תובב"א והי' שם שנים הרבה. ואח"כ בערך שנת תרט"ז כלתה נפשו להתראות עם אדמו"ר ובא לחו"ל והי' תחלת נסיעתו לליבאוויטש. ומשם נסע על המדינה ואנ"ש קבלוהו בכבוד גדול מאוד מאוד ותמכוהו במתנת ידם הפתוחה לרווחה. ואח"כ שב לאה"ק תובב"א ושם מ"כ. השאיר אחריו ברכה כתבים רבים בנגלה וד"ח ומאוד עמקו דבריו.

בעל "בית רבי" מוסיף בהערות:

אחד מהרבנים מנכדי רבינו מליובאוויטש אמר עליו שהוא יורד לעומק דעת רבותיו יותר מכל החסידים בגדולים ("זי"א טענצין ארום ווארט און ער קריכט אריין אין ווארט"; "הרב החסיד המפורסם בדורנו ריח"ז יאנווער... ישב אצלו – אצל רבי אלי יוסף – ועל ידו נתקרב לחסידות... והריח"ז היה רועד לשמו ולזכרו".

נוסף ונשלים על האמור עליו ממה שכתבו אודותיו פרופ' יוסף יואל ריבלין ובנימין ריבלין – שניהם ריבלינים "פרושים" – בפתח הספר "אהלי יוסף" שנדפס בירושלים, מתוך כתב יד, בשנת תשט"ז. אגב, רחל ריבלין, תאריך ימים, אשת פרופ' יוסף יואל ריבלין, היא צאצאית לרבי אלי-יוסף, האמא של מי שהיה והוא חבר כנסת ראובן ("רובי") ריבלין. אחיו של "רובי", אליעזר, כידוע,

"ירד". אין הוא הריבליני היחיד... הספר "אהלי יוסף" מוקדש גם הוא לעילוי נשמתו של הרב שניאור זלמן ד"ר סולומון ריבלין. נולד בירושלים ונלב"ע ב... שיקגו.

כתבים הרבה השאיר אחריו רבי אליהו יוסף כעדות בניו ב"התנצלות בני הרב המחבר" בפתח ספרו הראשון "אהלי יוסף" שנדפס בשנת תרכ"ח ב"דפוס הגדול של הרב המדפיס מו"ה ישראל ב"ק על מכבש הדפוס משאת משה מונטיפיורי הי"ץ ואשתו הצדקת יהודית נשמתה בגנו"מ (בגנוי מרומים) תחת ממשלת אדונינו האדיר המלך החסיד הרחמן שולטאן עבד איל עזיז יר"ה: "זבאנו אל האהל בית מלונו שלן בעמק הלכה מלון תורתו ונפתחה את אמתחותיו ואת שקיו והנה מלאים צרורות צרורות כתבי יד קדשו נחמדים מפז נכוחים ומבינים" ברם, מחוסר אמצעים כספיים הוציאו רק עניני קדושי השם, וסתות, כלאי בגדים וש"ת אחת מדיני צדקה. גם חלק זה לא היה מופיע אלמלא הרבנית פעסיה הדסה שמסרה לנו כל דמי כתובתה, מעט שהיה לה, להשלים ההוצאות".

הם מבטיחים כי ידפיסו חלקים נוספים של הספר כאשר ירווח להם מהכנסות הספר הראשון ואולם לא עמדו בהבטחתם, או מה שיותר סביר – לא יכלו לעמוד בהבטחתם עד לשנת תשט"ז כאמור, שאז הופיע "אהלי יוסף" על "ביאורי ועיוני הש"ס".

בהסכמה על "אהלי יוסף" הראשון חותמים רבי מאיר אויערבך הרב מקאליש ורב העדה האשכנזית ורבי חי רפאל ידידיה אבועלאפייא והמחבר מוצג ב"ידידנו הרב הגדול המובהק חריף ובקי זך הרעיון המפורסם בתורה וחסידות... היה דגול מרבבה בתורה ובמעלה".

רבי אלי יוסף נולד בשנת תקס"ה לרבי אריה ליב בן רבי אליהו ריבלין הנודע בתארו רבי אליהו פלאטקאס, בן רבי שלמה זלמן ריבעלס מכאן השם ריבלין, בן רבי צבי הירש בן רבי אליהו חסיד – סבו של הגאון מוילנא וראש הקהל, דיין, פרנס וגבאי הצדקה הגדולה בוילנא, שעליו הועד: "גודל חסידותו ופרישותו ורוב גבורות צדקותיו מי ימלא ויצאה נשמתו בקדושה ובטהרה בד' אמות של הלכה, שמת בבית המדרש הישן בוילנא, על המסכת שהגה בה ברוב עוז ותעצומות". רבי אליהו חסיד הוא, כידוע, חתן רבי פתחיה בן רבי משה רבקה"ש.

רבי אליהו פלאטקאס הוא אחיו של רבי בנימין שבו פתחנו את רשימתנו, אביה של תנועת "חזון ציון". גם רבי אליהו כאחיו היו מתושבי שקלוב ואף הוא הצטיין באישיותו: "צדיק גדול ומפורסם בצדקת פזונו. ידו היה פשוטה לכל, גאון עולם ואיש תרומות ומידות טובות. פרנס וראש הקהילה. ביתו היה בית ועד לחכמים והיה לו עקר ספרים גדול בשקלוב".

הצטרפותו לחסידים היה נצחון גדול עבורם ולא בכדי ביקש אחיו, רבי בנימין, לשבת עליו "שבעה".

את תורתו קיבל מרבי מנשה מאוליע, מגדולי התורה שבדור.

כהונתו הרבנית הראשונה היתה בדריבין ולאחר מכן נתמנה לרב בפאלאצק – שתימן קהילות חב"דיות מפורסמות. במלאת לו ארבעים ושתיים החליט לעלות לארץ ישראל. בלשון "בית רבי": "פתאום נתעורר בו רצון".

הגרש"י זיין ב"ספורי חסידים" כותב: "בהיותו בסלוצק נחלה במחלה קשה והרופאים לא מצאו לו תרופה. נתיאשו הרופאים ואמרו שאין תרופה למחלתו ומחלתו היתה כזו שבשולחן ערוך יורה דעה נחלקו בדבר ה"בית יוסף" ורבי משה איסרליש – הרמ"א, אם אירע כן בבהמה. ה"בית יוסף" מכשיר והרמ"א מטריף. אמר רבי אליהו ויסף:

מצאתי לי תקנה. אלך לארץ ישראל ושם ה"בית יוסף" הוא מרא דאתרא ותהיה הלכה כמותו...

אכן, הוא חי בארץ ישראל עוד עשרים שנה. כפי שכבר אמרנו, הוא עזב את הארץ רק פעם אחת, בשנת תרט"ו כדי להתראות עם ה"צמח צדק" רבו ואולם אז: "בשנת תרט"ו היה עליו על רבי מנחם מנדל ה"צמח צדק" – מלשינות שוא אצל הגנרל גוברנטור מוויטבסק... וכל זמן ההוא לא אמר דברי חסידות ולא הניח שום אדם על יחידות. תלמידו הרב הקדוש ר' אלי יוסף בא אז מאה"ק רק בעבור להתראות עם רבינו ולשמוע ד"ח... והתראה עמו רק לילה אחד ותיכף נסע משם".

אף שלא כיהן רשמית כרב נחשב לרבם של חסידי חב"ד ובעתון דאז, "הלבנון" נאמר: "בנקיון כפים שרת את אחיו בני כולל חב"ד".

היה מן החב"דים שישב בירושלים ואולם הרבה לנסוע לישוב החב"די המרכזי בחברון ובתקופה זו נתרבה הישוב בחברון (כידוע לימים נתגלעה מחלוקת בין החב"דים החברוניים לחב"דים בירושלים. רבי שלום דובער מליובאוויטש תמך בקיום הישוב בחברון ואילו בן דודו, רבי שמריהו נח, תמך בירושלמים).

בירושלים התאחדו הריבלינים הפרושים והחסידים, נשתדכו ביניהם ושוב היתה משפחת ריבלין למשפחה אחת.

הפרושים טרחו להביא את חתימתו במחלוקת הקשה בירושלים "על מקנת החצר להחזקת ישיבת עץ חיים" שבה חלקו רבי שאול בנימין מראדישקוביץ עם "עיני העדה הקדושה אח"בי אשכנזים השואפים ומחבקים עיר הקודש ירושלים". רבי אלי יוסף תמך בקהילה שבראשה עמד אז רבי יוסף זונדל מסלנט. חתימתו הוא מכ' טבת תרכ"ג.

כן חתם על האיסור להקמת בית ספר לבנות "אודות האשה שבאה לפעה"ק להיות מלמדת את ישראל מלאכה וכתב ולשון".

בי"ב תמוז תרכ"ה נסתלק רבי אלי יוסף ונטמן בחלקת החסידים שבהר הזיתים וכה חרתו עליה:

"פ"נ הרב הגדול, חריף ובקי, שנון בנגלה ובנסתר, החסיד המפורסם אשר רבים הלכו לאורו ומאור תורתו וקדושתו הופיעו להם להורותם דרך ה' וחידושי תורתו בנגלה ובנסתר אשר השכיל הלא המה בכתובים".

וזה מה שכתב עליו "הלבנון": "אהוב ורצוי היה לכל. דרכו בקודש מאוד נעלה היה. יומם ולילה הגה בתורה. ברוח שקט כלכל את כל המוצאות אותו בא"י. כל אלה לא הפריעוהו מעבודת ה'... מאוד מאוד התרחק מבוא בעצרת בעלי מדון, אך בשלום בחר תמיד".

יפים הם הדברים שכתב המגיה של הספר החותם בשם ישעיהו והוא כנראה, רבי ישעיה בר' אורי אורינשטין: "אל נא תאיצו ח"ו לתלות עוולתה בהרב המחבר זלה"ה – כל רואיו ומכיריו ואשר אך את שמעו שמעו יעידון ויגידון כי ידיו רב לו לשוט בים התלמוד וראשונים ואחרונים להעלות אבני יקר משובצים בזהב העיון הדק ושזורים ביגיעה רבה, וכל ימיו ולילותיו הקדיש לה' לתורה ולעבודה, לא שקט ולא נח, ורבים הדריך לעבודת ה', ובאורו ראו אור, רבים שתו בצמא את דבריו ומצאו נופש לנפשם... אך אשר בעוה"ר נלקח מאתנו הרב המחבר זלה"ה בפתע פתאום ולא סידר דבריו כדת להביאם אל בית הדפוס וכתב יד קדושתו קשים וכבדים היו לקוראם מגודל דקותם וקטנותם ודוחק עמידתם, ויגיעה רבה הוצרכה לשים עין לבלוי יודלגו אמרים קצרים וגם כי יבא הכל על מכונו ומקומו הראוי לו לזאת פלטה עין הבקורת לפעמים איזה טעיות בחילופי אותיות דומיהן – ה' הטוב יכפר בעד כל לבבו הכין לעבודתו. – ואחרי הוולתו לדבר אגלה נא את אוזן כל אוהבי המחבר זלה"ה אשר אהבתו תקועה בלבבכם, כי גדלה תשוקתם הן אז בחיים חייתו להביא דבריו אלה לבית הדפוס. וביודעו ומכירו קאמינא – כמה וכמה פעמים שמעתי מפיו הקדוש (כי הייתי מתאבק בעפר רגליו ימים רבים) מי יתן ואזכה ואוכל להביא דברי לבית הדפוס, ועתה כל הרוצה לזכות ולזכות יביא נא את הברכה לתוך ביתו יוזיל זהב מכיסו ואז אולי ברצות ה' תשיג יד בנו הנאמנים להביא שאר חידושי אל בית הדפוס למען ילכו רבים לאורו".

מבין תלמידיו: רבי שניאור זלמן אב"ד לובלין וירושלים ובעל "תורת חסד", רבי נפתלי הירץ קלאצקין אב"ד אושפאל ושימבורג (אביו של רבי אליהו קלאצקין אב"ד לובלין). רבי יעקב ווילדא אב"ד שוועזנא, רבי אברהם אלטער מקעשינוב שחיבר את השירים היפים בשבח המחבר שנדפסו בצורה מיוחדת בפתח "אהלי יוסף", רבי יחזקאל ינובר ורבי ישעיה אורינשטין.

בניו היו: רבי בנימין, תושב חברון שנשא את בתו של רבי יעקב כולי – נכדת רבי שניאור זלמן מלאדי בעל ה"תניא". הוא מתואר: "משכמו ומעלה היה גבוה מכל העם, בעל צורה נאה וזקן. לבן יורד על מדותיו. עיניו ונפשו זכות ובהירות וחיוך לבבי קל וטוב רחף תמיד על שפתותיו". נפטר בחברון בי"א שבט תרע"ב. רבי שניאור זלמן, ישב בצפת ובירושלים. היה חתן רבי שלמה זלמן ב"ר יעקב ליב לוי. גם הוא פעיל במסגרת החב"דית. נפטר בירושלים ליל פסח תרמ"ח. אשתו האריכה ימים ונפטרה 62 (!) שנים אחריו בט"ז סיון תש"י.

רבי דוד צבי ריבלין, יושב בחברון ונפטר בקוצר ימים. בנו השני נולד לאחר פטירתו. אשתו היתה נכדת רבי שמעון מנשה רבה של חברון. גם היא האריכה ימים מאוד ונפטרה בת תשעים ושנים בחודש טבת תרצ"ה. בתו ליבע סלאווה נישאה לרב זאב דב בר' יהודה ליב סלונים, מצאצאי בעל ה"תניא".

בתו אסתר המכונה אלטושטע היתה אשת רבי אריה ליב הורוויץ המכונה רבי ליב לומזור – אחד המייסדים של "נחלת שבעה" בירושלים נפטרה בט' טבת תרנ"ו. בעלה נפטר בכ"ז אייר תרס"ט.

המהדורה הראשונה של "אהלי יוסף" וחלק משיר ההלל על המחבר בפתח הספר